

‘Smaak is verbluffend en sensueel. Vol rijke proza om je vingers bij af te likken en op smaak gebracht met overtuigende historische achtergronden zal het je verzadigd en tevreden achterlaten’
– *Independent on Sunday*

‘Deze historische roman heeft geen grammetje vet – en dat is een compliment, zelfs voor een werk dat zich richt op Franse gerechten’ – *The Times*

‘Je raakt gefascineerd door dit verrukkelijke verhaal van de zoektocht van een man naar de perfecte smaak. Deels *Het Parfum*, deels *Puur*, 100% origineel’ – *Harpers Bazaar*

‘Over smaken en geuren schrijft Grimwood subliem. Tijn, melk, zweet en mest komen op de pagina’s tot leven. Briljant’ – *The Guardian*

‘Grimwood heeft een bijzonder talent – hij brengt de sensuele ervaringen van zijn hoofdpersoon voor de lezer tot leven’
– *Publishers Weekly* (starred review)

‘Net zo aangrijpend als *Het Parfum* van Patrick Süskind en zo prijzenswaardig als *Puur* van Andrew Miller. *Smaak* is een zeer smakelijke roman over eten, over de Verlichting, over onze obsessies en over hoe – als we ze kunnen overkomen – deze ons wijsheid en troost kunnen geven’ – *Bookreporter.com*

‘*Smaak* is een feest voor de zintuigen; duister, sensueel en verrassend. Ik vond het geweldig’ – Jojo Moyes, auteur van *Voor jou*

‘Een verleidelijk verhaal, wees voorbereid op duistere geheimen en decadente recepten. Een echte must voor liefhebbers van *Het Parfum* en *Puur*’ – *The Bookseller*

‘Echt genieten. Grimwood weet de kleuren, decadentie en opzichtigheid van Versailles mooi vast te leggen. De complexiteit van de relaties is geweldig... Meesterlijk’
– Carol Birch, auteur van *Jamrach's menagerie*

JONATHAN GRIMWOOD

Smaak

Vertaald door Erica Feberwee

Uitgegeven door Xander Uitgevers BV

Hamerstraat 3, 1021 JT Amsterdam

www.xanderuitgevers.nl

Oorspronkelijke titel: *The Last Banquet*

Oorspronkelijke uitgever: Canongate

Vertaling: Erica Feberwee

Omslagontwerp: Studio Marlies Visser

Omslagbeeld: © 19th century engraving drawn

by J. Stewart, engraved by J. Miller.

(Photo by Universal History Archive/Getty Images)

Zetwerk: Michiel Niesen/ZetProducties

Copyright © 2013 Jonathan Grimwood

Copyright © 2013 voor de Nederlandse taal: Xander Uitgevers BV, Amsterdam

ISBN 9789401600798 / NUR 302

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te traceren. Mocht u desondanks menen rechten te kunnen uitoefenen, dan kunt u contact opnemen met de uitgever.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor Sam, voor altijd...

De middag weet wat de ochtend niet kon bevroeden...

PROLOOG

De engelen van de dood krabben aan mijn deur.

Terwijl ik door de gangen loop, langs dof geworden spiegels waaruit holle ogen me aanstaren, kan ik niet blijven volhouden dat de spiegels onwaarheid spreken. Mijn laatste dagen zijn aan-gebroken. Op school maant de meester zijn leerlingen bij het begin te beginnen. En wie verhalen schrijft krijgt doorgaans de-zelfde opdracht. François-Marie Arouet, beter bekend als Vol-taire, begon zijn *Essai sur les mœurs et l'esprit des nations* met een schets van de menselijke evolutie vanaf het allereerste begin. Maar hoe wijzen we het exacte moment aan waarop iets begint? Is mijn verhaal begonnen op de dag waarop ik Virginie leerde kennen? Of op de dag dat ik bij aankomst op de militaire aca-demie werd begroet door Jerome en Charlot? Op de dag – jaren daarvoor – waarop ik Emile voor het eerst ontmoette? Of is het allemaal begonnen met de mesthoop, toen ik in de zon kevers zat te eten? Terugkijkend op mijn leven besef ik dat dit een bepa-lend moment is geweest. Dus laat ik zeggen dat het daar begon. Waarom ook niet? Je moet ergens beginnen.

Jean-Marie d'Amout

1790

EEN MAAL OP DE MESTHOOP

In mijn vroegste herinnering zit ik in de zomerzon met mijn rug tegen de mesthoop. Genietend vermaal ik een vliegend hert tussen mijn kiezen, en terwijl ik mijn lippen aflik en de sappen van mijn kin veeg, ga ik al weer op zoek naar de volgende kever.

Torren en kevers smaken naar wat ze eten. Trouwens, dat geldt voor alles wat eetbaar is. De vliegende herten die zich voedden met de mest op het ommuurde erf van mijn vader, smaakten zoet, want de mest was zoetig dankzij het gras langs de weg. Ik had het paard het laatste hooi gevoerd. Het stond achter me in de vervallen stal, dus het holle hoefgetrappel onder de poort naar het erf moest afkomstig zijn van een ander paard.

Ik zou overeind kunnen krabbelen om een keurige buiging te maken, zoals me dat was geleerd. Maar de zon brandde aan de hemel, achter de gesloten luiken van hun kamer waren mijn vader en moeder nog in diepe rust, en ik had opdracht gekregen hen niet te storen. Dus ik bleef waar ik was.

Net toen de vreemdeling het erf op reed, vond ik weer een kever. Ik stopte hem haastig in mijn mond, voordat de onbekende zou eisen dat ik mijn vangst met hem deelde. De vreemdeling slaakte een verwensing, de twee mannen die hem vergezelden en die aan weerskanten naast hem reden draafden naar voren.

‘Hij zal zichzelf nog vergiftigen.’ De vreemdeling had een diepe stem en een doorgroefd gelaat, zijn ogen werden overschaduwd door een breedgerande hoed met een veer. Ik had nog nooit iemand gezien die er zo streng uitzag. ‘Doe iets, *vicomte*...’

De aangesprokene sprong uit het zadel en liet zich voor me op zijn hurken zakken. ‘Spuug uit!’ Hij hield zijn hand op.

Ik schudde mijn hoofd.

Er gleed een geërgerde blik over zijn gezicht, maar zijn stem bleef vriendelijk terwijl hij nog iets verder door zijn knieën zakte. Hij had blauwe ogen en rook naar wijn, kaas en knoflook. Alleen al de geuren deden me het water in de mond lopen.

‘Je vergiftigt jezelf.’

Ik kauwde gejaagd, slikte, spuugde het vermorzelde schild uit en gooide het bij de andere. Met zijn blik volgde hij mijn bewegingen en zijn ogen werden groot bij het zien van de verzameling kleine uilenballen – misschien een stuk of tien – naast me op de grond.

‘Hoogheid...’

Iets in zijn stem maakte dat de strenge man ook afsteeg en zich door zijn knieën liet zakken; iets minder diep gehurkt en met een van pijn vertrokken gezicht. Blijkbaar had hij last van zijn been. Net als de vicomte staaarde hij naar de verbrijzelde keverschilden, toen keken ze elkaar aan en ging hun blik naar de voordeur van mijn ouderlijk huis.

‘Een week,’ zei de strenge man. ‘Twee?’

‘Van wanneer dateert de brief, Hoogheid?’

De oudere man haalde een dubbelgevouwen vel papier uit zijn zak. ‘Van een maand geleden,’ zei hij na een vluchtige blik. Zijn stem klonk grimmig. Terwijl hij om zich heen keek verscheen er een afkeurende uitdrukking op zijn gezicht. Dit was mijn thuis, deze binnenplaats van een vervallen chateau waarvan ik pas later zou beseffen dat het alleen in naam een chateau was. In werkelijkheid was het een verwaarloosde boerderij, omringd door glooiende wijngaarden die aan een koopman in het dorp waren verkocht om geld bij elkaar te krijgen voor de officiersaanstelling van mijn broer.

‘Ga poolshoogte nemen,’ zei de strenge man.

De vicomte werkte zich overeind.

Op dat moment besloot ook de derde man af te stijgen. Toen hij dichterbij kwam, besepte ik dat hij in de ogen van de andere twee waarschijnlijk nog een knaap was, maar ik vond hem al een echte man. Hij deed zijn mond open om iets te zeggen, maar het bleef onuitgesproken doordat de strenge man hem een waarschuwend blik schonk. Ze leken op elkaar. Waren ze vader en zoon? Of grootvader en kleinzoon? Als het leeftijdsverschil niet zo groot was geweest hadden ze broers kunnen zijn. ‘Ga de vicomte helpen,’ commandeerde de oudere man.

‘Waarmee?’

‘En spreek me aan zoals het hoort,’ zei de oudere man scherp.

‘Verschoning, Hoogheid. Welke hulp voor uw adjudant verwacht u van uw dienaar?’

‘Philippe, je bent mijn zoon...’

‘Ik ben uw bastaard.’ Hij liep naar de deur, rukte die open en gooide hem hardhandig achter zich dicht. Een klap, toen werd het stil; de stilte van mensen die stil zijn; die voelt anders dan de stilte wanneer je alleen bent. De zon was warm, de paardenmest geurde zoet, en uitgerekend op dat moment waagde een kleine kever zich uit een spleet tussen de keien in het licht. Mijn hand schoot uit maar werd tot roerloosheid gedwongen toen de vingers van de oude man zich om mijn arm sloten. Met zijn donkere, diepliggende ogen keek hij me doordringend aan.

‘Hij is van mij,’ zei ik.

De oude man schudde zijn hoofd.

‘Zullen we hem delen?’ bood ik aan. Ik verwachtte niet dat hij op mijn aanbod zou ingaan. Grote mensen wilden nooit delen, maar het was het proberen waard en hij leek mijn voorstel te overwegen. Zijn greep ontspande, zijn uitdrukking werd pijnzand en ten slotte verdrietig.

‘Het is maar een kleintje,’ zei hij.

‘Ik zoek er nog wel een. Voor u.’

‘Vind je kevers lekker?’

‘Alleen zwarte.’ Ik wees naar de rij uitgekauwde karkassen die in de zomerzon tot gecraqueleerde scherven waren opgedroogd. ‘De bruine smaken zuur.’

‘Laat los!’ commandeerde hij met krachtige stem. Het was het stemgeluid van een man die het gewend was te worden gehoorzaamd. Ik liet de kever los en keek hem na toen hij zich weg haastte en onder een gearsten kei kroop. Daar wachtte hij even, misschien voelde hij dat er naar hem werd gekeken. Na een tijdje zocht hij de veiligheid op van de volgende spleet tussen de keien, hij aarzelde even, maar scharrelde toen gejaagd verder. Uiteindelijk verdween hij in de schaduwen waar de zon werd verduisterd door het dak van de stallen zodat het erf daar in het donker lag.

Achter me hoorde ik een luik opengaan. Zonder om te kijken kon ik niet zien of het de vicomte was die dat deed, of de norse jongeman. Of misschien waren ze het allebei. De oude man sloeg zijn ogen op. Blijkbaar werd er stilzwijgend een boodschap doorgegeven, want hij knikte grimmig. Toen hij zich weer naar mij keerde plooidde hij zijn mond in een glimlach. Hij zei echter niets, in zijn plaats waren het de kraaien die de stilte verstoorden. Omdat ik wist dat kinderen hoorden te luisteren wanneer grote mensen aan het woord waren, wachtte ik af.

De kraaien gingen door met kijven, in het dorp blafte een hond, en achter me sloegen de luiken tegen de muur terwijl de mannen alle ramen openzetten. Ondertussen wachtten de oude man en ik geduldig af, gehurkt in de zon. Opnieuw werkte zich een kever uit de mest omhoog. Mijn hand jeukte om hem te pakken, maar ik deed het niet. De oude man knikte goedkeurend.

‘Heb je honger?’

Ik knikte.

Enigszins moeizaam werkte hij zich overeind. ‘Kom maar mee.’

Hij klom niet in het zadel, maar voerde zijn paard aan de teugel de poort uit. De andere twee paarden volgden alsof ze dat zo hadden geleerd. We liepen langzaam, want ik had korte benen en met de zijne was iets niet in orde. Het lopen deed hem merkbaar pijn. Hij was een grote, zware man, in een lange rode jas versierd met gouden biezen, een zwarte broek en schoenen met rode gespen. Blijkbaar was hij ooit nog zwaarder geweest, want zijn kleren waren te wijd. Op een van zijn mouwen zaten etensvlekken, hij had rouwrandjes onder zijn nagels, en in de vouwen en groeven van zijn pruik kon ik luizen zien lopen. Luizen kun je eten. Maar dat wist ik toen nog niet. Bakken is de beste bereiding, in combinatie met andere smaken, waardoor je de luizen niet proeft.

Toen we uit de schaduw van de poort traden, ontdekte ik dat de oude, strenge man een leger bij zich had. Aan één kant van de poort stonden twaalf bereden soldaten in het gelid. En recht voor ons nog eens vijftig, met een zwaard op de heup maar niet in uniform, tenzij dat uniform bestond uit een lange jas en een hoed met een veer. Een van de mannen dreef zijn paard naar voren, maar de oude man hief abrupt zijn hand. De soldaat gaf zo’n harde ruk aan de teugels dat zijn paard bijna struikelend tot stilstand kwam.

De oude man gaf een bevel, waarop een kleine gedaante in een bruine jas haastig kwam aanlopen. ‘Eten!’ luidde het volgende commando.

Er werd een rieten mand van een pakpaard gehesen en over de zandweg naar onze poort werd een tapijt – een heus tapijt – uitgerold. Omdat de wallen aan weerskanten te steil waren, hadden ze geen andere keus dan de weg te gebruiken. Van het uitgestalde eten herkende ik alleen brood en koude kip. Verder was alles nieuw voor me. De man in de bruine jas – blijkbaar een dienaar, maar dan wel een heel voorname – presenteerde het feestmaal

aan de oude man en maakte een diepe buiging.

‘Het is niet voor mij, idioot. Het is voor hem!’

Ik werd naar voren geduwd, struikelde en viel voor het eten op mijn knieën, met mijn hand in een zachte kaas die een zompig geluid maakte. Zonder nadenken begon ik mijn vingers af te likken. De volmaakte, zachtzure smaak maakte dat ik verstarde, met een gevoel alsof de wereld stilstond. Heel even maar, toen draaide ze weer, en ik sabbelde nog een klodder van mijn vingers. De witte kaas was schitterend, diepblauw gemarmerd.

‘Roquefort,’ zei de oude man.

‘Roffort...’

Hij glimlachte toen ik mijn tong brak over het woord en scheurde een stuk van het brood voordat zijn bediende dat kon doen. Daarmee veegde hij de kaas van mijn vingers, en hij toonde zich niet verrast toen ik naar het brood reikte. Het bezat een ongeken- de luchtigheid en combineerde volmaakt met de kaas. Het eerste stuk roquefort werd gevolgd door een tweede, en een derde, tot het brood half en de kaas helemaal op was en ik pijn in mijn buik had. Zo’n honderd hovelingen, soldaten en bedienden keken toe terwijl ik at. Op hun beurt werden zij vanuit de wijngaarden op de hellingen gadeslagen door een honderdtal boeren. De afstand was te groot om te kunnen zien wat er gebeurde, maar de boeren stonden als aan de grond genageld door de aanblik van de grote groep bereden militairen, ongetwijfeld de grootste die zich in jaren in de streek had vertoond.

‘Hoogheid...’ De man die met ‘vicomte’ was aangesproken nam het woord.

‘En? Wat zijn je bevindingen?’

De vicomte keek naar mij, waarop de strenge man berustend knikte. ‘Neem het joch mee om zijn handen te wassen,’ zei hij tegen de dienaar in de bruine jas. ‘En zijn gezicht, als je toch bezig bent.’

‘Binnen, Majesteit?’

‘Nee, niet binnen,’ zei de oude man scherp. ‘Hierachter stroomt een beek. Doe het daar maar, en neem dit mee...’ Hij hield zijn bediende een servet voor.

Het water was koud en fris, ik dronk er zo veel van dat het de rijke, volle kaassmaak wegspoelde. Toen liet ik mijn handen en mijn gezicht schoonmaken door de voorname dienaar. Tussen het boenen door spoelde hij het servet uit in de stroom. Kleine vissen dansten in het water; een ervan zwom mijn hand in en kronkelde tussen mijn vingers door. Hij kronkelde nog steeds toen ik hem doorslikte.

De bediende keek me aan.

‘Wilt u er ook een?’

Hij schudde zijn hoofd, haalde nog een laatste maal de lap over mijn gezicht en veegde het zand uit mijn ooghoeken en het snot van mijn neus en mijn bovenlip. Toen we bij de anderen terugkwamen, stonden hun gezichten zo mogelijk nog ernstiger. De-gene die met ‘vicomte’ was aangesproken liet zich op zijn knieën zakken, zonder zich ook maar iets aan te trekken van het stof, en vroeg wat er met onze spullen was gebeurd. ‘Die hebben ze meegenomen,’ antwoordde ik.

‘Wie?’

‘De mensen uit het dorp.’

‘Hebben ze nog iets gezegd?’ Hij keek heel ernstig. Om duidelijk te maken dat hij heel ernstig wás, begreep ik.

‘Dat ze nog geld van mijn vader kregen.’

‘En hebben ze ook gezegd dat je niet naar binnen mocht?’

Ik knikte. Mijn vader en moeder sliepen, hadden ze gezegd. En dat had me niet verbaasd. Mijn vader had me ook al op het hart gedrukt dat ik buiten moest blijven omdat moeder en hij wilden slapen. Ik had het wel vreemd gevonden dat de mensen uit het dorp toch naar binnen waren gegaan en dat ze met de schamele

bezittingen van mijn ouders weer naar buiten waren gekomen. Maar ik had niets gevraagd. Want ik kreeg toch nooit antwoord. ‘Om daarom.’ Daar moest ik het meestal mee doen als ik wel eens vroeg waarom. En dus had ik er niet verder over nagedacht.

‘Waar sliep je?’

‘Als het regende in de stal. En anders op het erf.’

Ik zag aan zijn gezicht dat de vicomte zich probeerde te herinneren wat voor weer het de laatste dagen was geweest. Misschien had hij geen regen gehad, maar ik wel. Twee dagen lang. En ik was blij geweest met de beschutting van de stal. Het dak lekte – net als alle daken van ons huis – maar het paard stond in de vochtigste hoek en ik vond het prettig om gezelschap te hebben. ‘Dit is de *Régent*,’ zei de vicomte voordat hij zich oprichtte. ‘Je moet hem aanspreken met “Hoogheid”.’ Hij keerde zich naar de oude man, die ons zwijgend stond op te nemen terwijl hij op de hals van zijn paard steunde. Alle anderen hielden zich op een afstand.

‘En je moet voor hem buigen,’ zei de vicomte.

Ik maakte mijn mooiste buiging, waarop de oude man nauwelijks merkbaar knikte. Er speelde een verdrietige glimlach om zijn mond. ‘En?’ vroeg hij toen.

‘Gestolen. Door boeren,’ antwoordde de vicomte.

‘Weten we ook welke boeren?’

De vicomte liet zich weer door de knieën zakken en stelde de vraag aan mij, ook al had ik die al gehoord. En dus vertelde ik wie er binnen waren geweest. Bij elke naam knikte de oude man naar de dienaar in de bruine jas. Die richtte zich vervolgens tot een van de soldaten, waarop deze wegreed, gevolgd door drie van zijn makkers.

‘Hoe heet je?’ vroeg de norske jongeman aan mij.

‘Philippe!’ zei de *Régent*.

‘We moeten toch weten hoe hij heet?’ De stem van de jonge-

man was net zo nors als zijn gezicht. ‘Hij kan wel iedereen zijn.’

De oude man zuchtte. ‘Hoe heet je?’ vroeg hij aan mij.

‘Jean-Marie,’ antwoordde ik.

Hij glimlachte toegeeflijk, maar ook afwachtend, zag ik. Blijkbaar wilde hij meer weten. Ik wist mijn naam, ik kon de meeste letters al schrijven en ik kon foutloos tot twintig tellen, soms zelfs tot vijftig.

‘Jean-Marie Charles d’Aumout, Hoogheid.’

Bij dat laatste keek hij naar de vicomte, die zijn schouders ophaalde. De oude man was zichtbaar ingenomen met mijn antwoord, de vicomte met mij, en de jongeman die Philippe heette keek woedend. Maar daar sloeg ik geen acht op, want hij had van meet af aan woedend gekeken.

‘Zet hem op de vrachtkar,’ zei de Régent.

‘Nemen we hem mee?’ vroeg de vicomte.

‘Tot Limoges. Daar moet een weeshuis zijn.’

De vicomte boog zich naar voren om iets te zeggen. Hij sprak zo zacht dat ik het niet kon verstaan, maar er verscheen een pijnzende uitdrukking op het gezicht van de oude man. Ten slotte knikte hij. ‘Je hebt gelijk. Hij kan naar Saint-Luce. Zeg maar tegen de burgemeester dat hij het huis en de grond en het paard moet verkopen. De opbrengst gaat naar de school. En laat er geen misverstand over bestaan dat het kind mijn belangstelling geniet.’

De vicomte maakte een diepe buiging en stuurde een soldaat naar het dorp om de burgemeester te gaan halen.

Die kwam, maar voordat het zover was, keerden de vier soldaten terug uit het dorp met drie van de boeren van wie ik had gezegd dat ze de spullen uit ons huis hadden gehaald. Ze hingen al aan een boom te spartelen voordat de burgemeester zelfs maar in zicht was. Ik probeerde er niet naar te kijken, en toen de vicomte dat in de gaten had, zette hij me in een kar, met mijn gezicht de andere kant uit.